

נירה קארידי

יצירתיות בתרגום שירה

מחקר אינטרוספקטיבי

תקציר

מטרת עבודה זו הנה להתחקות אחר **תהליכי תרגום שירה** משפה ילידית - עברית - לשפה שנייה - ערבית, ולשקפם על יסוד דיווח עצמי.

העבודה מתמקדת בלקט הכולל 31 שירים מתוך שירתו של **נסים קארידי** שרובם נכללו בתוך שני קובצי שירה שראו אור בשנים 1989 ו-1991: "**משעולי דרור**", "**בבקר בבקר ענני תכלת**"; ובנוסף, השיר "**חיה לעד**", שנתפרסם, כמו שירים רבים אחרים, לאחר הירצחו של ראש הממשלה לשעבר יצחק רבין, זכרו לברכה.

העבודה מציגה מחקר אמפירי בעל אופי אינטרוספקטיבי, העוסק במיפוי תופעות שונות הייחודיות לתרגום שירה ובתיאורן, תוך התמקדות ב**יצירתיות** אשר לה פנים שונים ומגוונים ודרכי ביטוי עשירות.

מההיבט המתודולוגי, ניתוח התהליך התרגומי שלי עצמי בפריזמה של ההתנסות והחווייה ברמה האישית, תוך זיקה והתייחסות למודלים ולתיאוריות של תהליכי תרגום שירה, יש בו אולי כדי "להכניס רעשים" ו"לזהם" את התהליך האובייקטיבי המחקרי, על כן הגבולות המתודולוגיים המוצהרים של העבודה מצויים, בניתוח לקט שירים זה, בזיקה לסקירת הספרות התיאורטית והמחקרית.

הנחת העבודה העומדת בבסיס המחקר הנה שטקסט פואטי ידרוש מן המתרגם מיומנות תרגומית ייחודית במטרה לשמר את טקסט המקור משלושה היבטים מרכזיים: מההיבט של התוכן, מההיבט של הצורה ומההיבט של הריתמוס והמצלול.

א. **מההיבט של התוכן**: נעשה ניסיון לבטא ולשקף נאמנה הן את המסר הגלוי והן את "רוחו" של המסר הסמוי, העולה בינות לשורות השיר ונושא עימו השתמעויות ודקויות נוספות.

ב. **מההיבט של הצורה**: שיקופו של התרגום נאמנה נעשה בשני צירים מרכזיים:

1. **מבנים דקדוקיים - תחביריים** – סיקור הפער הקיים בין המבנים הדקדוקיים-תחביריים הנורמטיביים בשפת המקור לבין אלה הנורמטיביים בשפת היעד. פער שלעיתים מאלץ לסטות מהמבנה הדקדוקי-תחבירי הקיים בשפת המקור ולהמירו במבנה חלופי בשפת היעד.

2. **אמצעים אמנותיים** – בחירת אסטרטגיות תרגומיות הולמות במטרה ליצור/לייצר תוצר תרגומי איכותי ונאמן, מההיבט של שחזור האמצעים האמנותיים השונים הקיימים בטקסט המקור או

לחלופין, פיצוי על אובדנם באותם מקרים שבהם לא ניתן היה לתת להם ביטוי הולם בתוצר התרגומי.

ג. **מההיבט של הריתמוס והמצלול**: הפער שנוצר בין המתכונת הצלילית-מלודית של השיר בטקסט המטרה לבין זו הקיימת בטקסט המקור, מוליד לא פעם את הצורך להתרחק מהדנוטציה הישירה של מבע זה או אחר בטקסט המקור, או לחלופין, להוסיף מילים שמלכתחילה לא היו מצויות בטקסט המקור. כל זאת לטובת חריזה ראויה שתיטיב עם השיר המתורגם (טקסט המטרה), ותשחזר את הנופך הצלילי-מלודי של השיר, המהווה להערכתנו, מרכיב חשוב שבלתו ייפגם לאין-ערוך גודל החוויה הפואטית שאותה יחוה קורא היעד הערבי, אשר גדל והתחנך על ברכי השירה הערבית הממושקלת.

במסגרת ה**סקירה הספרותית** מוצגים הנושאים הבאים:

- מודלים תיאורטיים הנוגעים ל**תהליכי תרגום שירה**, בהתייחס למאפייניה הייחודיים של סוגה זו, והקשיים התרגומיים הנובעים מכך.
- סוגיית **כיווניות התרגום** בראי המחלוקת הקיימת באשר לשאלה מהי כיווניות התרגום הרצויה, האם כמקובל על-פי הגישה המסורתית, תרגום משפה שנייה לשפת-אם הוא הרצוי/המועדף או להיפך.
- **סקירה היסטורית בציר הזמן** של תרגום יצירות ספרותיות מעברית לערבית בהתאם למחקרו של כיאל.
- **מיצובו של הקורפוס המתורגם** בזיקה לתיאורית "הרב-מערכת", ולעצם היותו תרגום לשפת מיעוט, תוך בחינת מעמדו ב"רב-מערכת" של ספרות היעד ותרבותה.
- דיון בסוגיית ה"**ניראות**" של התרגום - עמידה על התרגום כמלאכה נראית/בלתי נראית, בכפוף לאסטרטגיות השונות שבהן יבחר המתרגם, בין שהיו אלו אסטרטגיות שאינן שואפות להתאים את התרגום לנורמות הנהוגות בשפת היעד, ובין שהיו אסטרטגיות שבמודע מתאימות את טקסט המקור לנורמות, לאידאולוגיות ולערכים השולטים באותה עת בתרבות היעד.
- "**שדרוג**" טקסט המקור – הצגת מקצת מהיבטיה האתיים של סוגיה זו, תוך דיון בשאלה האם מותר למתרגם "לשדרג" את טקסט המקור, ואם כן, עד כמה, ותוך הארת ההשלכות הנובעות מכך.
- **שחזור תכונות רלבנטיות** – הצגת הבעייתיות הכרוכה בניסיון לשחזר את התכונות הרלבנטיות לטקסט המקור, דהיינו, התכונות הייחודיות המאפיינות את טקסט המקור, שהן מטבע הדברים תלויות סוגה ונגזרות מעצם אופייה ומהותה.
- **מנגנון הפיצוי** – סקירת הטקטיקות השונות והמגוונות הפרושות בפני המתרגם, שבאמצעותן יוכל לפצות על אובדן תרגומי כזה או אחר.
- דיון בנושא ה**אינטרסקסטואליות** - הגדרת המושג והצגת השלכותיה של תופעה זו על התרגום וחקרו.
- מושג ה**פרדיגמה** – בחירה בין החלופות הלכסיקאליות השונות והמגוונות העולות בעיצומו של התהליך התרגומי.

- תופעת השימוש בבינומים של מילים נרדפות וקרובי מילים נרדפות – דהיינו, השימוש במילים נרדפות הבאות ברצף בין שהיו אלה צירופים חופשיים ובין שהיו צירופים כבולים.

שיקופו של תהליך התרגום, המהווה את עיקרה של העבודה מתמקד בשלושה נושאים מרכזיים:

א. תהליך תרגומם של שלושה מהשירים המתורגמים, על שלביו השונים – מקור מול תרגום.

ב. תהליך התרגום בחתך של האמצעים האמנותיים, הכולל: מיפוי האמצעים האמנותיים הקיימים בטקסט המקור, תוך עמידה על שחזורם/אי שחזורם בטקסט המטרה.

ג. הצגת ההתחבטויות, הקשיים והמהמורות שנלוו לתהליך התרגום בזיקה לשלושה תחומי התייחסות עיקריים: התחום הלקסיקאלי, תחום הריתמוס והחריזה ותחום הדקדוק והתחביר.

תרומתה הייחודית של עבודה זו בהצגת מסע תרגומי פנימי וחיצוני, שיש בו כדי לשקף את התהליך התרגומי על החוויה והעשייה, כמו גם על ההתחבטות והתסכול מחד גיסא, ועל האתגר השזור במלאכת התרגום בכלל, ובתרגום שירה בפרט, מאידך גיסא. החשיבות הטמונה בתרומתה של העבודה היא במיפוי הנפרש של תהליך התרגום ובהצגת אסטרטגיות שהופעלו במהלכו. כל זאת במטרה להפיק תוצר תרגומי ראוי, איכותי ואדקוויטי המשקף נאמנה את "רוחו" של טקסט המקור ברמת התוכן, אך בו בזמן, אף כזה שישאף לקבילות כלומר, שיערב לאוזנו של קורא היעד ושתהיה בו הלימה לשפתו, לתרבותו ולמורשתו הרוחנית.

תרומות אלו יש בהן כדי למנף את מלאכת התרגום ולהבטיח שהעשייה התרגומית תיצור/ תייצר יצירה המעוררת אצל קורא היעד הזדהות רגשית עמוקה, ולעתים קרובות אף תותיר בו את הרושם כי המדובר ביצירה מקורית-אותנטית שמלכתחילה נכתבה בשפתו הוא.